



Bente Rosenbeck

Professor emerita (født 1948). Forskningsfelter er kønshistorie, medicinhistorie og seksualitetshistorie, familie- og ægteskabets historie. I 2014 udkom bogen *Har videnskaben køn? Kvinder i forskning.*

DA ”KUNSTEN AT VANDRE” OGSÅ BLEV FOR KVINDER

Tilbage til naturen og vandring blev i slutningen af 1700-tallet udtryk for en moderne livsopfattelse. Historisk er vandring en mandlig aktivitet. Mænd bestiger bjerge, kvinder spadserer. Bestigere af ”det svage køn”, som de blev kaldt, meldte sig på banen med lidt forsinkelse, selv om klædedragten var en udfordring. Flanøren, som hørte til i de store byer, var en mand. Men også her kom kvinderne med. Virginia Woolf kan siges at være en af de første flanøser.

Lyst til vandring *Wanderlust*

At vandre er selvfølgelig først og fremmest den fysiske handling at gå, men vandring er også blevet skildret i kunst og litteratur. At vandring er et yndet motiv i maleriet, kunne man i 2018 se på en stor udstilling, *Wanderlust. Von Caspar David Friedrich bis Auguste Renoir*, som blev vist på Alte Nationalgalerie i Berlin.

Caspar David Friedrichs maleri *Vandrer over tågehavet* fra 1818, som normalt hænger på Hamburger Kunsthalle, indledte udstillingen. Interessen for vandring var inspireret af Jean-Jacques Rousseau og hans opfattelse af naturen. Tilbage til naturen og vandring blev i slutningen af 1700-tallet udtryk for en moderne livsopfattelse.

Historisk er vandring en mandlig aktivitet. Mænd vandrer, kvinder spadserer. Der var da også absolut flest malerier om og af mænd på udstillingen, men der var gjort bestræbelser for også at vise kvinder. J.F. Willumsen: *En Bjergbestigerske* fra 1912 var en hovedattraktion og havde en hel sal for sig selv. Caspar

David Friedrich var på forsiden af programmet, mens Willumsens maleri var afbildet på bagsiden (Verwiebe 2018).

En bjergbestigerske

Jeg har i mange år haft en plakat af *En bjergbestigerske* i glas og ramme hængende over mit skrivebord. Jeg har også tilbragt mangan på påskeferie i Frederikssund meget tæt på Willumsens Museum oprettet i 1957. Når de voksne sad ved påskefrokosten, gik jeg på museet. *En bjergbestigerske* var der dog ikke. Der findes hele to udgaver, men de hænger andre steder.

Det første maleri, som Willumsen malede allerede i 1904, befinder sig på G.A. Hagemanns Kollegium på Østerbro i København. Hagemann, rektor ved Polyteknisk Læreanstalt, købte *En bjergbestigerske* i 1907, året før han indviede kollegiet, der som det første havde værelser til kvindelige studerende. Maleriet blev ophængt i alumnernes dagligstue, og i 1912 bestilte Hagemann en pendant: *En fysiker*. De to malerier hænger stadig ved siden af hinanden.

En bjergbestigerske er nok det mest kendte af de to malerier. I 1902 var Willumsen på fodtur i Alperne med sin kommende hustru, Edith, som han blev gift med året efter. Forskellige skitser af hende stående på en bjergtop blev til det (første) færdige maleri i 1904. Det blev udstillet på Den Frie Udstilling i København i 1905.

I 1912 ville Willumsen låne *En bjergbestigerske* af Hagemann i forbindelse med en udstilling om skandinavisk kunst i USA, men denne var modvillig. Willumsen malede så en ny version, som han i øvrigt var mere tilfreds med, og dette maleri blev i 1914 indlemmet i Statens Museum for Kunst. Museet i Frederikssund har kun haft værkerne udstillet i en kort periode omkring 2010. Begge udgaver af *En Bjergbestigerske* var ved den lejlighed udstillet sammen med *En Fysiker*, og man kan se og høre om værkerne på dette link: <https://www.willumsensmuseum.dk/udstillinger/tidligere-udstillinger/bjergbestigersken-og-fysikeren-paa-besoeg-indlaan-fra-g-a-hagemanns-kollegium/>.

Edith Wessel (1875-1963) var en moderne kvinde, som ser ud over det storslåede landskab og skuer mod en ny tid. Selv om de to billeder stort set var ens, var den nye udgave af *En bjergbestigerske* malet med friere penselstrøg og stærkere farver.

Da det første billede i 1905 blev vist på Den Frie Udstilling, fik det en blandet modtagelse. Det var på flere måder grænseoverskridende. Edith er på maleriet afslappet klædt men dog iført skørt. Bukser til kvinder var ikke acceptabelt på det tidspunkt. Det var endog voget med en "fodfri" kjole, hvor skoen/foden titter frem under skørtet som her. I pressen skabte hun debat og blev bl.a. kaldt for en "Valkyrie i Uldtrøje" (Gregersen 2010). Litteraturprofessor Vilhelm Andersen kaldte i en kronik i *Politiken* *En bjergbestigerske* for en "Mod-Madonna" frem for en "Kristendommens Madonna" (Andersen 1905).

Parret fik to børn. Edith Willumsen havde i øvrigt en egen karriere, og de fleste af hendes værker er udstillet på Willumsens Museum (Barbusse 2003). Edith har udskåret rammen til den udgave af maleriet, som hænger på Hagemanns Kollegium. Parret blev skilt i 1928.

Det moderne

Det var absolut Alperne, som var i fokus for vandrings- og bjergbestigningsinteressen, og englænderne førte an. I 1857 stiftedes The Alpine Club – den første af sin art i verden. Det kunne være en farlig sport, og mange mænd måtte lade livet. Det har jeg set på kirkegården i Zermatt i Schweiz, hvor unge mænd fra hele Europa ligger begravet med udsigt til Matterhorn, som ellers ser så fredelig ud på chokoladen Toblerone, men som krævede sit. Nationerne konkurrerede nærmest om at komme først på de forskellige toppe, en lidt fredeligere måde at bekriige hinanden på, men det kostede også liv.

Kvinder hørte ikke med i denne første bølge, men de meldte sig på banen ca. 50 år senere. Henriette d'Angeville (1794-1871) var den første kvinde, som alene besteg Mont Blanc, det højeste bjerg i Alperne i 1838. Allerede i 1808 havde

Marie Paradis dog været med i en gruppe af mænd, som besteg bjerget.

D'Angeville blev kendt som en af de første bestigere af "det svage køn". Vi kender en del til hende, fordi hun skrev dagbøger med lange lister over det udstyr, som hun medbragte, og som hun ikke mente var særlig stiligt (Ballestros Pascale Gorguet 2017). Der var sikkert en meget enkel grund til det udstyr, som Henriette d'Angeville trak i, nemlig at hun imiterede dét, hun så sin bror gå i. Så det var langt fra altid emancipationsbestræbelser, som lå bag. Dog skal det nævnes, at det i Frankrig blev forbudt kvinder at bære det andet køns klædedragt i 1800. Men for d'Angeville var det først og fremmest praktisk. Hun synes ikke at have været synderligt inspireret af den amerikanske Amalia Bloomers kostume, en slags tyrkiske bukser. Så ikke alle bukser var politiske. Fysiske aktiviteter spillede også en stor rolle.

Der kom flere kvinder til. Elisabeth Hawkins-Whitehead, som var af fin familie, blev oprindeligt sendt til Alperne på grund af et sart helbred. Hun både genvandt kræfterne og blev grebet af bjergbestigning. Hun var desuden med til at grundlægge The Ladies Alpine Club i 1907 og blev dens første præsident.

Da hun første gang skulle på en længere bjergbestigning, medførte det, at hun måtte overnatte i en hytte. Her opdagede hun chokeret, at hun aldrig havde taget sit eget fodtøj på. Det er ikke kun i *Downton Abbey*, at voksne bliver klædt på. Det foregik i virkeligheden. Hvad klædedragten angik, måtte Hawkins-Whitehead overskride nogle grænser. Det gik ikke an at smide den lange kjole – ej heller på en vandring. Men under nederdelen bar hun knæbukser, og så snart hun var kommet uden for byen og var ude af syne, tog hun nederdelen af. Hun var i øvrigt gift tre gange og blev mere kendt under navnet Mrs. Aubrey le Blond (Lützen og Rosenbeck 1992, Paulsen 2019).

Vandringens historie

Rebecca Solnit (f. 1961) er en af de få, som har skrevet om vandringens historie: *Wanderlust. A History of Walking* (Solnit 2001 (2014)). Denne bog fik jeg forærende for et par år siden, men fik den først læst, da coronaen "gav" god tid til læsning.

Solnit begyndte at vandre i 1990'erne, "to walk of my angst during a difficult year". Hun har vandret meget, men aldrig alene på længere ture. Hendes perspektiv er først og fremmest kulturhistorisk. Der findes ikke meget litteratur om vandringens historie, og med denne bog får vi forskellige perspektiver på vandring helt tilbage til, da mennesket begyndte at gå på to ben og dermed adskilte sig fra dyrene.

Solnit undersøger relationen mellem at tænke og gå og mellem at gå og kultur og fremdrager mange eksempler på vekselvirkningen mellem at bevæge sig og at filosofere. Der er et helt afsnit om Søren Kierkegaard, og hun skriver en del om Rousseau og Henry David Thoreau.

Vi hører også om engelske William Wordsworth, der blev kaldt en omvandrende poet. Han og hans søster Dorothy

dyrkede vandring i Lake District. Mens Thoreau stod for et mere radikalt kritisk perspektiv, havde Wordsworth et mere poetisk og æstetisk forhold til naturen.

I Jane Austins romaner spiller gåture en vigtig rolle. Hendes heltinders liv var begrænset til læsning, syning og brevskrivning, men altså også gåture. Det var på gåture, at alvorlige samtaler fandt sted, og par fandt hinanden.

Bogen indeholder også et helt kapitel om kvinders forhold til offentlige steder. Solnit skildrer desuden vandringer i gader og storbyer, New York, London og Paris.

Flanøren og flanøsen

Flanøren, som hørte til i de store byer, var en mand, som slentrede igennem gaderne. Han betegnede moderniteten (Charles Baudelaire og Walter Benjamin). Den eneste kvindelige flanør var den prostituerede, som bevægede sig i offentligheden, men som risikerede at blive arresteret af politiet og tvangsundersøgt.

At flanere dukker op som fænomen i de storbyer, der udviklede sig i det 19. århundrede. Flanøren kunne gå rundt i ubemærkethed, mens kvinder var udsat for mandens blik i byen og derfor ikke kunne være usynlige.

Den amerikanske forfatter Lauren Elkin har i en bog fortalt om kulturhistoriens oversete kvindelige fodgængere (Elkin 2016). Så også her er kvinderne kommet med. Virginia Woolf kan siges at være en af de første flanøser. Både i romanen *Mrs. Dalloway* fra 1925 og i essayet *Street Haunting* (som betyder at hjemløse gaderne) spiller vandringer i byen en vigtig rolle (Woolf 1925).

Mrs. Dalloway starter dagen med at købe blomster, og da hun møder en bekendt, udbryder hun: "Jeg elsker at spadsere i London. Det er faktisk meget bedre end at spadsere på landet". Vi følger hovedpersonen en dag, hvor hun skal holde et stort selskab om aftenen. Der er tid til at reflektere undervejs, og det gør hun bl.a. over kvinders lod: "Skønt dobbelt så

begavet som han, måtte hun se tingene med hans øjne – en af tragedierne ved ægteskabet".

I *Street Haunting* både observerer og lytter Virginia Woolf til byen. Hendes eneste ærinde er at købe en blyant. "Really I must buy a pencil, as if under cover of this excuse we could indulge safely in the greatest pleasure of town life in winter – rambling the streets of London". Det er en fantastisk beskrivelse af helt dagligdags (kedelige) ting og i små glimt oplevelser af andre mennesker, som er forskellige fra en selv: "... to escape is the greatest of pleasures; street haunting in winter the greatest of adventures".

Det er faktisk muligt at ligge på sofaen og blive klogere på vandring. Men det giver forhåbentlig også lyst til komme op af sofaen og ud for at vandre.



Henriette d'Angeville. J. Hébert, 1838.

Virginia Woolf kan siges at være en af de første flanøser.

Litteratur

Andersen, Wilhelm: "Kvinder", i *Politiken*, 11. juni 1905

Ballestros, Pascale Gorguet: "Women in Trousers: Henriette d'Angeville, a French Pioneer?", i *Fashion Practice*, 9:2, 2017

Barbusse, Marianne: "Edith Willumsen", i *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*. Digital udgave 2003. Kvininfo: <https://www.kvininfo.dk/side/170/bio/1518/>

Elkin, Lauren: *Flâneuse. Women walk the city in Paris, New York, Tokyo, Venice and London*, Penguin, 2016

Gregersen, Anne: *Close-Up. Bjergbestigersken og fysikeren. Rollemodeller i det 20. århundrede*. Willumsens Museum, 2010

Lützen Karin & Bente Rosenbeck: "Den moderne tid", i Mørch, Søren (red.): *Det Europæiske hus 5*, Gyldendal, 1991

Paulsen, Anders: *Bjergbestigning i Alperne*, Aarhus Universitetsforlag, 2019

Rosenbeck, Bente: "Lyst til vandring blev tidligt en del af kvinders frigørelse", i *Kristeligt Dagblad*, 6. september 2021

Solnit, Rebecca: *Wanderlust. A History of Walking*, Granta Books, 2014 (2001)

Verwiebe, Birgit, Gabriel Montane: *Wanderlust: Von Caspar David Friedrich bis Auguste Renoir*. Alte Nationalgalleri Berlin 2018, Hirmer Verlag, 2018

Woolf Virginia: "Street Haunting: A London Adventure", i McNeillie Andrew (red.): *The Essays of Virginia Woolf*. Volume IV, 1925-1928, Hogarth Press, 1994